

ANALIZA PRIJEVODA ROMANA *IL GATTOPARDO* U SVJETLU KONTRASTIVNE LINGVISTIKE

Ana LALIĆ

University of Sarajevo, Faculty of Philosophy
Franje Račkog 1, 71 000 Sarajevo, B&H
E-mail: ana.lalic@ff.unsa.ba

ABSTRACT

U ovom radu smo analizirali prijevod romana *Il gattopardo* autora Giuseppea Tomasija di Lampeduse. Koristili smo izdanje izdavačke kuće Feltrinelli na italijanskom jeziku iz 2013. godine i prijevod Mate Marasa iz 1982. godine u izdanju Sveučilišne naklade Liber. Ovaj roman smo izabrali zbog autorove specifične sintakse i leksike koja predstavlja veliki izazov za prevodioce, te je stoga već iz originala jasno da se radi o pogodnom tekstu za kontrastivnu analizu. Proveli smo analitičku analizu korpusa i došli smo do zaključka da se u prijevodu jasno vide razlike između ustrojstva dva jezika. Najveće razlike su se pokazale u glagolskim vremenima, sintaksi, prevođenju (i neprevođenju) stranih riječi i izraza te na semantičkom i frazeološkom nivou. U radu smo pokazali da prevodilac korektno prevodi italijanski tekst i prilagođava ga jezičkom sistemu bosanskog / hrvatskog / srpskog jezika pronalazeći frazeološke i funkcionalne ekvivalente i prilagođavajući tekst po potrebi, ali i da mjestimično primjećujemo utjecaj stranog jezika u prijevodu kao i određene greške i nepreciznosti.

Ključne riječi: kontrastivna lingvistika, glagolska vremena, posuđenice, semantika, frazeologija, sintaksa, *Il gattopardo*

ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF THE NOVEL *IL GATTOPARDO* IN LIGHT OF CONTRASTIVE LINGUISTICS

In this paper we analyzed the translation of the novel *Il gattopardo* by the Italian author Giuseppe Tomasi di Lampedusa. We used the Feltrinelli editor's 2013 Italian edition and Mate Maras's translation from the year 1982, published by „Sveučilišna naklada Liber“. We chose this novel because of its specific syntax and lexis which pose a significant challenge for translators and based on the original text it is obvious that it is suitable for contrastive analysis. We did an analytical corpus analysis and we reached the conclusion that we can clearly see differences in the translation between the mechanisms of the two languages. The biggest differences were shown in verb tenses, syntax, the translation (or lack thereof) of foreign words and expressions, and on the semantical and phraseological level. This paper shows that the translator accurately translates the Italian text and adapts it to the language system of the Bosnian / Croatian / Serbian language finding the phraseological and functional equivalents and adapting the text where needed, but that we can also see the influence of the foreign language in the translation and certain mistakes and imprecisions.

Key words: contrastive linguistics, verb tenses, loanwords, semantics, phraseology, syntax, *Il gattopardo*.

1.0 Uvod

Prevesti i prevoditi kompleksno djelo kao što je Lampedusin *Geopard* nije lak zadatak i ovim radom ni u kojem slučaju ne bismo željeli dati vrijednosni sud o Marasovom prijevodu zato što „sud tačnosti može biti izrečen samo ako se pretpostavi da je trebalo proizvesti utjecaj Xn dok tekst na ciljanom jeziku proizvodi u najboljem slučaju Xn-1. Međutim, nalazimo se na nivou suda o ukusu, a tu ne postoji tačno pravilo.“ (Eco, 2003, 155) Ovaj prijevod bismo željeli iskoristiti isključivo kao polaznu tačku za neke aspekte kontrastivne analize između italijanskog i bosanskog / hrvatskog / srpskog jezika. Naročito ćemo obratiti pažnju na razlike u upotrebi glagolskih vremena, pasiva, prijevod frazeoloških izraza i posuđenica. U radu ćemo koristiti izdanje izdavačke kuće Feltrinelli na italijanskom jeziku iz 2013. godine i prijevod Mate Marasa iz 1982. godine u izdanju Sveučilišne naklade Liber iz edicije Talijanski roman u 10 knjiga.

Izabrali smo da analiziramo prijevod romana i njegov original zato što je „teorija prevođenja rođena i razvila se iz tradicionalne komparativistike kao empirijski metod tekstualnog poređenja“ (Popović, 2010, 16), što znači da nam poređenje dva teksta koji bi trebali biti isti daje jedinstvenu mogućnost za empirijsku analizu i poređenje između dva jezika zato što nijedna druga dva teksta ne pretenduju da prenesu istu rečenicu na isti način, što bi prijevod trebao uraditi, ili barem trebao pokušati. Baš zato što bi original i njegov prijevod trebali biti sadržajno identični nam odgovara za kontrastivnu analizu. Jedna od funkcija analize prijevoda, na koju ćemo se mi koncentrisati zato što nam je potrebna za kontrastivnu analizu dva jezika, je analitička analiza prijevoda. Po Popoviću, radi se o „tekstualnoj analizi, potrazi za stilističkom korespondencijom prototekst-metatekst /.../ u ovom slučaju ulogu suca igra kontrastivna lingvistika“ (Popović, 2010, 144) što je i cilj našeg rada – pokazati uspješna i manje uspješna rješenja u svjetlu kontrastivne lingvistike.

Da bismo objasnili na koji ćemo način analizirati dva izabrana teksta, prvo ćemo ukratko objasniti pojmove mikrostilistika i makrostilistika. Makrostilistika se odnosi na više semantičke elemente teksta, kao što su rečenica, struktura rečenice ili sam tekst sa svojim tematskim dijelovima – radnja, vrijeme, mjesto, likovi, struktura (Popović, 2010, 158-159), a mikrostilistika je stilistička organizacija nižih nivoa, od fonema do rečenice (Popović, 2010, 161). Dakle, u radu ćemo se koncentrisati na

mikrostilistiku izabranog teksta i analizirat ćemo kakve su izražajne mogućnosti italijanskog i bosanskog / hrvatskog / srpskog jezika počevši od nižih do viših nivoa organizacije teksta.

Pretpostavili smo da se kompleksnost originalnog djela mora odraziti i u prijevodu, pa smo željeli istražiti unutar metateksta na koji se način različiti jezički elementi iz italijanskog jezika mogu ili ne mogu prenijeti u slavenski jezik. Također smo pretpostavili da će jezici pokazivati određene sličnosti i razlike koje su uslovljene njihovom pripadnošću dvjema različitim jezičkim porodicama – slavenskoj i romanskoj. Za potrebe ovog rada ćemo obratiti pažnju na gramatiku, sintaksu i semantiku i ograničit ćemo se na šesti dio romana, takozvani bal u palači Ponteleone. Nije nam namjera analizirati svaki primjer pronađen u korpusu na kojem smo radili, nego samo one dijelove koji su se pokazali značajnim za kontrastivnu analizu. Cilj nam je da pokažemo utjecaj originala u prevodu, da privučemo pažnju na izuzetno uspješna rješenja u prijevodu i na ona malo slabija i, konačno, da razmislimo u kolikoj je mjeri prevodilac uspio prenijeti poruku romana.

2.0 Slaganje vremena

Italijanski jezik ima mnogo komplikovanija pravila o slaganju vremena u odnosu na bosanski / hrvatski / srpski jezik i uvijek je zanimljivo posmatrati u kojem slučaju se upotreba vremena u potpunosti poklapa, a u kojim slučajevima dolazi do odstupanja ili jednostavno ne postoji tačno utvrđeno pravilo zahvaljujući kojem bismo mogli jednostavno šablonski prenijeti misao iz jednog jezika u drugi ne obraćajući pažnju na kontekst u kojem se nalazi.

1. Trapassato prossimo

- O: Il fidanzato aveva di già insegnato ad Angelica l'impassibilità /.../ (Lampedusa, 2013, 216)

P: Zaručnik je već bio poučio Angeliku bešćutnosti /.../ (Lampedusa, 1982, 207)

Prevodilac italijanski *trapassato prossimo*, čija je primarna funkcija izražavanje radnje koja je u prošlosti prethodila nekoj drugoj radnji, dosljedno prevodi pluskvamperfektom „bio poučio“ koji ima istu vrijednost. Međutim, vidjet ćemo da to nije uvijek slučaj i da nekada i odstupa

od takvog rješenja:

- O: /.../ egli era stato affidato a Tancredi che lo aveva trascinato dal miglior sarto /.../ (Lampedusa, 2013, 213)

P: /.../ bio je povjeren Tancrediju koji ga je odveo najboljem krojaču /.../ (Lampedusa, 1982, 204)

U ovom primjeru prevodilac zanemaruje vrijednost *trapassato prossima* kojim se izražava prethodnost i odlučuje se za perfekt koji nema vrijednost prijevremenosti. Smatramo da je prevodilac izabrao to vrijeme zato što se „u ovoj svojoj ulozi pluskvamperfekt (se) u savremenom bosanskom jeziku sve rjeđe upotrebljava, a zamjenjuje se perfektom“. (Jahić et al., 2000, 279) i da ga ne koristi osim u onim slučajevima kada je jako bitno naglasiti da se jedna radnja dogodila prije druge, što u ovom primjeru nije slučaj.

2. Imperfetto

- O: Era già qualche cosa. (Lampedusa, 2013, 213)

P: To je već nešto. (Lampedusa, 1982, 204)

Prevodilac *imperfetto* prevodi prezentom. Jedna od funkcija italijanskog imperfekta zaista i jeste da izrazi istovremenost u prošlosti koja se u našem jeziku izražava prezentom, ali se u ovom slučaju ne radi o takvom kontekstu nego o jednostavnom opisivanju stanja u prošlosti, to jeste naracije, što predstavlja jednu od osnovnih funkcija italijanskog imperfekta. Tako da na ovom mjestu predlažemo da se zadrže vremena koja su upotrebljavana u cijelom paragrafu i da se prevede perfektom – „to je već bilo nešto“.

- O: Le sue guance pelose si agitavano per il piacere. (Lampedusa, 2013, 224)

P: Njegovi dlakavi obrazi razvukoše se od užitka. (Lampedusa, 1982, 217)

U originalu je upotrijebljen imperfekt koji ima vrijednost radnje koja se ponavlja ili koja je trajala duže vremena. Preveden je aoristom koji označava svršenu radnju što znači da se u ovom slučaju radi o pogrešnom glagolskom vidu u prijevodu. Glagol *agitarsi* znači „tresti se, drmati se“ (Klajn, 2011), ali ako bismo se slijepo držali pravila o slaganju vremena, dobili bismo čudno rješenje, tako da prevodilac odlučuje da žrtvuje gramatiku zarad ljepote jezika, a u svakom slučaju je slika osobe koja se široko nasmiješila prenešena.

3. Upravni i neupravni govor

Za razliku od bosanskog / hrvatskog / srpskog jezika, u italijanskom jeziku se „vrijeme glagola zavisne rečenice povodi (se) općenito za glagolom glavne rečenice“ (Jernej, 2005, 196) što znači da se anteriornost, istovremenost i posteriornost u odnosu na prošlost ne izražavaju na isti način kao što se izražavaju u odnosu na sadašnjost što je slučaj u bosanskom / hrvatskom / srpskom jeziku. Međutim, kada je riječ o prevođenju, takva pravila mogu prevodiocu stvoriti slučajeve dvosmislenosti što ćemo ilustrirati sljedećim primjerom:

- O: Don Fabrizio disse che sarebbe tornato a casa a piedi; un po' di fresco gli avrebbe fatto bene, aveva un'ombra di mal di capo. (Lampedusa, 2013, 232)

P: Don Fabrizio reče da će se pješice vratiti kući: malo svježeg zraka će mu koristiti, osjeća laku glavobolju. (Lampedusa, 1982, 226)

U zavisnosti od načina na koji shvatamo rečenicu možemo prevoditi i slagati vremena. Zahvaljujući glavnoj rečenici koja uvodi zavisnu glagolom *dire* u *passato remoto* sigurno je samo da je prvi složeni kondicional u službi izražavanja posteriornosti u odnosu na prošlost, dok sljedeća dva glagola možemo shvatiti ili kao dijelove upravnog govora ili kao naraciju. Maras ih shvata kao dijelove neupravnog govora i kondicional složeni prevodi futurom, a imperfekt prezentom. Kada bismo ih shvatili kao naraciju, prijevod bi mogao biti: „malo svježeg zraka bi mu prijalo, pomalo ga je boljela glava“.

3.0 Sintaksa

Polje sintakse je toliko široko da ne možemo ciljati na to da u ovom radu osvijetlimo sve aspekte sintakse italijanskog jezika i bosanskog / hrvatskog / srpskog jezika, ali možemo i hoćemo ukazati na neke od najčešćih grešaka u prevođenju koje bi trebalo izbjegavati i na slučajeve u kojima je prevodilac uspješno prilagodio italijansku konstrukciju koja se razlikuje od konstrukcije na bosanskom / hrvatskom / srpskom jeziku.

1. Pasiv

- O: /.../ vedendole appesantite dagli anni e dalle nuore /.../ (Lampedusa, 2013, 218)

P: /.../ videći ih sada otežale od godina i nevjesta /.../ (Lampedusa, 1982, 210)

Maras doslovno prenosi italijansku pasivnu konstrukciju i sa tim prijevodom se ne slažemo zato što na našem jeziku zvuči rogobatno i neskladno te se u potpunosti vidi utjecaj jezika originala. Kako bismo postigli što veću fluidnost i ljepotu prijevoda, bolje je rečenicu prebaciti u aktiv, stoga predlažemo prijevod „videći da su ih godine i snahe opteretile“.

2. Preposizione articolata

- O: Altro che cripta dei Cappuccini. (Lampedusa, 2013, 224)

P: Kakva kripta kod Kapucina! (Lampedusa, 1982, 217)

Preposizione articolata, odnosno padežni prijedlog, na italijanskom jeziku ima službu označavanja odnosa koji se u bosanskom / hrvatskom / srpskom jeziku označava padežnim nastavcima (Jernej, 2005, 36). U ovom slučaju prevodilac pravi materijalnu grešku u prijevodu padežnog prijedloga *dei* koji ima prisvojno značenje našeg genitiva, a preveden je mjesnim značenjem. Vjerujemo da ga je prevodilac pomiješao sa sličnim, ali ipak ne istim složenim prijedlogom, *dai*. U bosanskom / hrvatskom / srpskom jeziku je učestao izraz „kapucinska kripta“ ili „kripta kapucinâ“.

- O: /.../ la giovanissima duchessa di Palma della quale ammirava gli occhi grigi e la severa soavità del portamento. (Lampedusa, 2013, 218)

P: /.../ vrlo mlada vojvotkinja od Palme, u koje se divio sivim očima. (Lampedusa, 1982, 210)

Jednostavnije bi bilo reći „čijim se sivim očima divio“, budući da padežni prijedlog *della* ima prisvojnu vrijednost i time dobivamo na prirodosti prijevoda. Ipak, u ovom slučaju možemo reći i da je Marasov prijevod obojen njegovim vlastitim dijalektom i da je njegovo rješenje arhaičnije.

3. Gerundiv prosti

U italijanskom jeziku postoje dvije vrste gerundiva – prosti i složeni. Općenito govoreći, italijanski gerundiv „odgovara otprilike našem glagolskom prilogu sadašnjem“ (Jernej, 2005, 123), a u sljedećem primjeru ga prevodilac prevodi našim glagolskim prilogom prošlim:

- O: La avrebbe sposata calpestando tutto. (Lampedusa, 2013, 226)

P: Oženio bi se njome pregazivši sve. (Lampedusa, 1982,219)

Gerundiv prosti u italijanskom jeziku može imati vremensku, uzročnu, pogodbenu i dopusnu vrijednost (Jernej, 2005: 178-179) i u ovom primjeru ga možemo shvatiti kao vremensku rečenicu koja izražava istovremenost radnji u glavnoj i zavisnoj rečenici i u tom slučaju bismo gerundiv morali prevesti našim glagolskim prilogom sadašnjim – „gazeći“. Međutim, glagolski prilog prošli može izražavati i radnju koja se vrši istovremeno s radnjom glavne rečenice (Jahić et al., 200, 285) i u tom slučaju bi se radilo o načinskoj rečenici što je i jedna od rečenica koju može izraziti gerundiv, a koju Jernej ne navodi u svojoj gramatici. Dakle, prevodilac ne griješi time što se ne drži slijepo ekvivalencije da prosti gerundiv prevodimo glagolskim prilogom sadašnjim, a složeni gerundiv glagolskim prilogom prošlim.

4. Comparativo di minoranza

- O: Quando si sarebbe decisa a dargli un appuntamento meno effimero /.../ (Lampedusa, 2013, 232)

P: Kada će se odlučiti da mu zakaže trajniji sastanak /.../ (Lampedusa, 1982,226)

Jedna vrsta komparativa u italijanskom jeziku je *comparativo di minoranza*, odnosno komparativ umanjivanja, koji se tvori pomoću pridjloga *meno* (manje) i pridjeva. Tu vrstu italijanskog komparativaprevodilac lijepo prilagođava i ne prevodi doslovno prilog *meno* sa „manje“ nego se opredjeljuje za formu komparativa koji je svojstven bosanskom / hrvatskom / srpskom jeziku, odnosno tvori superlativ antonima italijanskog pridjeva. Dakle, umjesto doslovnog prijevoda „manje stalno“, Maras dolazi do „trajnije“.

4.0 Strane riječi

Postoje kulturno-historijski razlozi koji traže da se određene riječi zadrže izvorno napisane iako općenito pravilo kaže da pri preuzimanju riječi iz stranog jezika nju treba prilagoditi fonetskim pravilima bosanskog / hrvatskog / srpskog jezika. Dakle, pisac može izabrati da zadrži izvorno pisanje riječi ako želi naglasiti njeno porijeklo (Babić et al., 2004, 59) .

- O: /.../ fece vacillare la *calèche* sulle alte molle (Lampedusa,

2013, 211)

P: /.../ *calèche* se zanjiha na visokim oprugama (Lampedusa, 1982,202)

Vidimo da prevodilac odlučuje zadržati francusku riječ u italijanskom jeziku, *calèche*, i ne odlučuje se dati njen najbliži prijevodni ekvivalent – „kočija“. Razlog za to nalazimo u činjenici da i na italijanskom jeziku postoji druga riječ za kočiju, *carrozza*, koju autor upotrebljava nekoliko redaka niže i ovim rješenjem prevodilac poštuje autorov jezični izbor i izbjegava ponavljanje iste riječi u prijevodu.

- O: /.../ *scarpette mordoré* della Principessa /.../ (Lampedusa, 2013, 211)

P: /.../ Kneginjine cipelice *mordoré*/.../ (Lampedusa, 1982,202)
Mordoré je termin francuskog porijekla koji označava smeđeljubičastu kožu i samim time je prevodilac mogao izabrati da taj termin prevede „smeđeljubičasto“ ili „zlatnojubičasto“, ali time što je izabrao da zadrži isti termin uspijeva prenijeti i dio visokog društva koji iz mondenskih razloga koristi francuski termin i upotrebom najbližeg prijevodnog ekvivalenta se ne bi prenijelo značenje da je to baš taj jedan jedini tip kože.

- O: Il *frack* è come può essere; il padre di Angelica manca di *chic*. (Lampedusa, 2013, 213)

P: Frak je najbolji što može biti; Angelikin uocu nedostaje *chic*. (Lampedusa, 1982,204)

U ovom slučaju prevodilac čini zanimljiv izbor – riječ *frack* prenosi fonetski i daje rješenje *frak*, a riječ *chic* zadržava napisanu onakvu kakva je i u originalnom tekstu uključujući i kurziv. Vjerujemo da je razlog za to što je riječ *frak* u trenutku prevođenja romana bila već dovoljno udomačena kod lokalnih čitalaca da ju se je moglo prenijeti, a da čitalac ne izgubi ništa i da mu ne trebaju dodatna pojašnjenja. Putanec (2003) *chic* prevodi kao „ukus, otmjenost, šik“, ali s kulturološke strane *otmjenost* i *ukus* nemaju istu težinu kao francuski *chici* zbog togaza potrebe nekog savremenijeg prijevoda predlažemo slično rješenje kao u slučaju riječi *frak*, to jeste, fonetski napisanu riječ *šik* za koju smatramo da se već dovoljno udomačila i da je svim govornicima razumljiva. Kako Popović tvrdi da „prevodeći djelo napisano u prošlosti nailazimo na mnoge probleme u vezi sa mikrostilistikom i makrostilistikom“ (Popović, 2010, 101), ipak moramo priznati da su neke nelogičnosti ili neobične stvari u prijevodu rezultat vremenske distance između prevodioca i savremenog čitaoca.

- O: /.../ a ciascuno mostrava il proprio *carnet* /.../ (Lampedusa,

2013, 216)

P: /.../ i svakome pokazala svoj *carnet* /.../ (Lampedusa, 1982, 208)
Prevodilac odlučuje da zadrži francusku riječ *carnet* umjesto da je objasni sintagmom “plesna knjižica” vjerovatno odlučujući da zadrži civilizacijsku konotaciju koju za sobom povlači francuska riječ u kontekstu bala u visokom društvu.

Čim je autor u originalu odlučio upotrijebiti baš ove riječi i staviti ih u kurziv, to znači da se radi o „ekspresivnim znakovima” (Popović, 2010, 90) i da ih autor koristi da bi prenio tačno određenu poruku. Ako bismo ih preveli na neki drugi način, njihova konotacija bi se izgubila u prijevodu. Upotreba tuđica u ovom tekstu ima i jednostavno sociološko objašnjenje. Naime, radi se o knjizi koju piše plemić o plemićima i vjerovatno je i predviđena za obrazovaniju publiku, što znači da pisac upotrebom tuđica prenosi snobovštinu društva o kojem govori i ima na umu publiku koja će razumjeti francuske riječi.

5.0 Semantika

Bilo bi previše u ovakvoj vrsti rada analizirati i komentarisati izbor svake riječi, tako da smo se odlučili samo na one u kojima je prevodilac učinio zanimljiv izbor ili neku vrstu materijalne greške. Međutim, semantika nam daje dosta široko polje i slobodu u interpretaciji zato što ne možemo uvijek znati šta je autor želio reći, ali možemo „razumno pretpostaviti” (Eco, 2003, 47). Jedan od velikih problema, ali i izazova istovremeno, u prevođenju je što ne možemo uzeti rječnik i prevoditi riječ po riječ originalni tekst zato što „riječi ulaze u različite semantičke odnose /.../ i imaju određene stilističke odnose i funkcije” (Popović, 2010, 69) tako da možemo čak i naći doslovni prevodni ekvivalent našem originalu, ali da on ne odgovara u potpunosti semantici zato što sa sobom nosi cijeli jedan niz značenja i konotacija koje ne postoje u originalu što znači da „prevoditi ponekad znači pobuniti se protiv vlastitog jezika onda kad on uvodi smisao koji se ne podrazumijeva na originalnom jeziku.” (Eco, 2003, 120).

Ovo što smo do sada rekli ćemo ilustrovati s nekoliko primjera:

- O: /.../ s'irritava pensando che aveva sciupato i propri anni migliori a inseguire (ed a raggiungere) simili sciattone. (Lampedusa, 2013, 218)

P: /.../ ljutio se što je protratio najbolje godine u progonjenju (i

sustizanju) takvih aljkavica. (Lampedusa, 1982,210)

Osnovno značenje imenice *sciattonne* na italijanskom jeziku jeste „aljkavac“ (Klajn, 2001) i kada se upotrijebi u ženskom rodu dolazimo do prijevoda „aljkavica“. Međutim, smatramo da je ta imenica nezgrapna i da ne odgovara duhu jezika na koji se prevodi, te da je predoslovna. Stoga bi ovdje bolji prijevod bio „aljkave žene“ umjesto „aljkavice“. U svakom slučaju, u ovom primjeru se nalazimo u domenu ukusa, a ne lingvistike, tako da je teško procijeniti kvalitet nečega što ovisi isključivo o ukusu.

- O: /.../ la scarsezza di proteine nell'alimentazione aggravata dall'abbondanza di amidacei /.../ (Lampedusa, 2013, 218)

P: /.../ oskudnost proteina u ishrani opterećenoj obiljem amida /.../ (Lampedusa, 1982,210)

Prevodilac bira stručni pojam „amid“ koji spada u domen hemije kako bi preveo „amidacei“, što nije pogrešno, ali želimo ukazati na to da bi prijevod bio možda razumljiviji ako bi se upotrijebila riječ „skrob“ koja je poznatija široj publici, pogotovo kada uzmemo u obzir da riječ amidacei na italijanskom nema isključivo naučno značenje.

- O: Questi meriti e demeriti congiunti /.../ (Lampedusa, 2013, 216)

P: Te valjanosti i nevaljanosti zajedno /.../ (Lampedusa, 1982,208)

Originalno značenje riječi *merito* je zasluga, a dodavanjem prefiksa *de-* dobivamo riječ suprotnog značenja, dakle, neku „ne-zaslugu“. Budući da takva riječ ne postoji, prevodilac je morao odstupiti od originalnog značenja riječi i uzeti „slobodu koju ne daje rječnik“ (Eco, 2003, 117) kako bi pronašao onu riječ s najsličnijim značenjem čiji se antonim može napraviti kako bi se zadržao piščev izbor da iskoristi prefiks. Prevodilac se u ovom slučaju dobro snalazi i koristi riječi „valjanost“ i „nevaljanost“ čime nije materijalno naštetio prevodu, ali jeste zadržao stilsku i ritmičku vrijednost žrtvujući veoma malo smisla.

- O: /.../ reciproca stretta di quei loro corpi destinati a morire. (Lampedusa, 2013, 222)

P: /.../ obostranim stiskanjem tih njihovih tijela kojima je suđeno da umru. (Lampedusa, 1982,214)

Stringere znači stisnuti (Klajn, 2011), ali ako imenicu *stretta* prevedemo kao „stiskanje“, ostajemo predoslovni i gubimo na značenju i eleganciji italijanskog originala. Budući da sintagma *stringere qn. fra le braccia* znači „zagrliti“ (Klajn, 2011) predlažemo prijevod „zagrljaj“.

- O: Zione, sei una bellezza stasera. (Lampedusa, 2013, 224)

P: Ujačino, večeras si ljepotan. (Lampedusa, 1982,217)

U ovom primjeru nam je zanimljiv prijevod riječi *zione* i *bellezza*. Što se tiče prve riječi, prevodilac bira da doslovno preveđe italijanski augmentativ drugim augmentativom i dobiva doslovni ekvivalent „ujačino“. Smatramo da to nije dobar prijevod zato što italijanski augmentativ u ovom kontekstu ima hipokorističnu vrijednost, odnosno označava da se nećak svom ujaku tako obraća od milja. Stoga predlažemo žrtvovanje gramatičkog oblika i prijevod „dragi moj ujače“ umjesto augmentativa. S druge strane, jako je uspješan prijevod imenice *bellezza* koja doslovno znači „ljepota“, ali je prevodilac prilagođava i od nje pravi imenicu „ljepotan“ koja je mnogo prirodnija kada se obraćamo osobi muškog spola.

- O: Grazie, Angelica, mi ringiovanisci. (Lampedusa, 2013, 225)

P: Hvala, kćeri moja, podmlađuješ me. (Lampedusa, 1982, 217)

Za ovakvo odstupanje nemamo objašnjenja, ali smatramo da nema nikakvog razloga zbog kojeg bi prevodilac trebao vlastito ime Angelica prevesti sintagmom „kćeri moja“ osim možda nepažnje ili rastresenosti.

- O: E poi tutta la gente che riempiva i saloni /.../ (Lampedusa, 2013, 222)

P: A zatim sva ta čeljad što ispunjava salone /.../ (Lampedusa, 1982, 215)

Imenica „čeljad“ je čudno rješenje za „gente“. Istina je da u rječniku možemo naći objašnjenje da je to „ljudsko biće, čovek, osoba uopšte“ (Vujančić et al., 2007), ali, čak i zanemarujući arhaični karakter te riječi kojeg je italijanski ekvivalent u potpunosti lišen, „čeljade“ više shvaćamo kao dijete, a ne kao ljude ili narod. U ovom slučaju nailazimo na problem što „ako su riječi bliske po značenju, ne znači da su bliske i stilski“ (Popović, 2010, 76) i što se ove riječi ne poklapaju u svojoj stilskoj upotrebi u dva jezika. Zbog toga predlažemo prijevod „svijet“.

- O: /.../ dalla quale se fosse stato più giovane avrebbe saputo trarre accordi singolarissimi. (Lampedusa, 2013, 218)

P: /.../ iz koje bi znao, da je mlađi, izvući iznimna suzvučja. (Lampedusa, 1982, 210)

U ovom primjeru se radi o slučaju dvosmislenosti, ne možemo znati da li namjerne ili nenamjerne. Naime, riječ *accordo* može značiti i „dogovor“ (Klajn, 2011), može predstavljati i muzički pojam „akord“ (Klajn, 2011), odnosno suzvučje. U ovom kontekstu ne možemo znati na koje značenje je pisac mislio, tako da se prevodilac ne može voditi logikom veće vjerovatnoće. Ne vjerujemo da je pisac ciljao na igru riječima zato što ne proizvodi nikakav efekat. Jedino što je prevodilac mogao uraditi u ovom slučaju je da izabere onaj prijevod koji mu zvuči najlogičnije i Maras bira

prijevod „suzvučje“.

- O: C'è lo Stellone, si dice. (Lampedusa, 2013, 231)

P: Postoji talijanska zvijezda, kaže se. (Lampedusa, 1982,225)

Lampedusa se na ovom mjestu referira na zvijezdu Danicu, odnosno Veneru koja navodno i po narodnom predanju Italiji nosi sreću. Budući da se radi o pojmu karakterističnom za drugu kulturu, prevodilac adaptira značenje što znači da dolazi do zamjene koja se dešava u slučajevima kada „prevodilac nema na raspolaganju stilistička sredstva kojima bi reproducirao znakove iz prototeksta i zbog toga mora upotrijebiti alternativna sredstva“ (Popović, 2010, 84), ali i pribjegava fusnoti da objasni pojam. U ovom slučaju nema drugog izbora nego objasniti čitaocu pojavu koje nema u kulturi ili se osloniti na čitaočevu prirodnu znatiželju ili prethodno znanje da će se htjeti informisati o kulturološkom pojmu.

7.0 Frazeologija

Problematika prevođenja frazeoloških jedinica se najviše ogleda u tome što moramo posmatrati jednu višu jedinicu kako bismo došli do značenja cijelog frazema iz čega možemo izvući logičan zaključak da je teže pronaći prijevodni ekvivalent za više jedinica koje tvore značenje nego za jednu jedinu, kao što je slučaj u prevođenju pojedinačnih riječi. Kao i u svakoj knjizi, i u *Gepardu* nailazimo na frazeologiju koju je potrebno na odgovarajući način prevesti. Izabrali smo da predstavimo sljedeće primjere:

- O: La carrozza fu piena come un uovo. (Lampedusa, 2013, 211)

P: Kočija je bila puna kao oko. (Lampedusa, 1982,202)

Italijanski izraz *pieno / piena come un uovo* doslovno znači „puna kao jaje“, međutim, frazeološke izraze nikada ne prevodimo doslovno, već tražimo njihove najbliže ekvivalente u jeziku na koji prevodimo i prevodilac pronalazi dobro rješenje – „puna kao oko“ zato što prijevodom trebamo postići funkcionalnu ekvivalenciju (Eco, 2003, 86), a nedoslovnu ekvivalenciju. Predložili bismo još i prijevod „puna kao šibica“ ili „pun kao šipak“.

- O: Mentre Angelica mietteva allori /.../ (Lampedusa, 2013, 217)

P: Dok je Angelica ubirala lovorike /.../ (Lampedusa, 1982,209)

U ovom primjeru vidimo slučaj kada se frazeologije dva jezika skoro pa u potpunosti poklapaju i prevodiocu nije bio problem pronaći prevodni

ekvivalent. Italijanska fraza *miettere allori* doslovno znači „kositi lovor“ i podudara se s našom frazom „ubirati lovorike“, a i jedna i druga fraza imaju značenje „biti hvaljen“.

- O: Don Calogero era nella di lei scia/.../ (Lampedusa, 2013, 216)

P: Don Calogero bijaše iza nje/.../(Lampedusa, 1982,207)

U suštini izraz *essere nella scia di qualcuno* zaista i znači biti iza nekoga, tako da ovdje ne možemo reći da je prevodilac pogriješio, ali, ako želimo ispoštovati frazeološki izraz, tačniji bismo bili ako bismo preveli „pratiti nekoga u stopu“.

- O: /.../ e si procedeva a passo /.../ (Lampedusa, 2013, 212)

P: /.../ pa se išlo korakom /.../ (Lampedusa, 1982,203)

U ovom primjeru prijevod nije dovoljno precizan. Naime, nije dovoljno jasno na šta se misli – ide li se brzinom koraka ili se put nastavlja pješke, dok je na italijanskom sasvim jasno da je kočija išla brzinom ljudskog koraka, odnosno veoma sporo.

- O: /.../ un dato di coltura /.../ (Lampedusa, 2013, 224)

P: /.../ obrazovni podatak /.../ (Lampedusa, 1982,217)

Prevodeći ovu frazu, prevodilac se ne izražava dovoljno spretno i zane-maruje postojanje ekvivalentnog izraza. „Obrazovni podatak“ kao sin-tagma nije čest kao „opća kultura“ i vrlo je moguće da čitalac neće razumjeti na šta se misli izrazom „obrazovni podatak“.

8.0 Zaključak

U ovom kratkom istraživanju smo se ograničili na one jezičke elemente koji su nam se činili najzanimljivijim i najkorisnijim za kontrastivnu analizu. Najviše smo se koncentrisali na greške ili nepreciznosti jer su najzanimljivije za analizu i predstavljaju dobru polaznu tačku za kontrastivnu analizu dva jezika. Analiziranje grešaka u prijevodu i poređenje dva različita jezička sistema, pogotovo može imati značajnu didaktičku upotrebu zato što je lakše naučiti strani jezik poredeći ga s maternjim i tražeći sličnosti i razlike između njih koje nam omogućavaju da bolje za-

pamtimo i primijenimo nova pravila.

U ovom trenutku možemo zaključiti da italijanski i bosanski / hrvatski / srpski jezik pokazuju određene sličnosti i razlike, što je i bila naša pretpostavka. Veliku slobodu u adaptaciji italijanskih glagolskih vremena imamo upravo zato što italijanski jezik ima kompleksniji sistem i moramo ga prilagođavati našem i zato što neka vremena u bosanskom / hrvatskom / srpskom jeziku postaju sve više i više zastarjela i mijenjaju se nekim drugim. Što se tiče sintakse dva jezika, ona je očito različita, ali oba jezika imaju vlastite, istina različite, mehanizme kojima mogu izraziti iste jezičke pojave. Što se tiče stranih riječi u analiziranom korpusu, prevodilac često odstupa od ustaljenih pravopisnih pravila i odlučuje se za rješenja koja pogoduju civilizacijskom kontekstu romana. Istraživanje je pokazalo da najviše slobode i mogućnosti imamo u semantici dva jezika, što je i bilo očekivano, ali i da također često ne možemo procijeniti ispravnost ili tačnost prijevoda zato što lingvistika ne može dati konačnu procjenu o kvaliteti izabranog rješenja. Velike sličnosti između dva jezika smo našli u frazeologiji. Dešava se da isti ili veoma slični frazeološki izrazi postoje u oba jezika, ali čak i kada ne postoje, može se naći prijevodni i funkcionalni ekvivalent.

Ipak, ovo istraživanje ima svoje nedostatke. Korpus koji smo izabrali se može smatrati malim i predstavili smo samo najznačajnije zaključke nakon istraživanja, tako da se zaključci mogu smatrati nepotpunima. U svakom slučaju, vjerujemo da ovaj rad može služiti kao polazna tačka za daljnji rad na kontrastivnoj analizi utoliko što pokazuje koji sve elementi kontrastivne analize postoje i jednim dijelom osvjetljava problematiku poređenja dva različita jezička sistema.

BIBLIOGRAFIJA

1. Anić, V., Silić, J. (1987): Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga.
2. Eco, U. (2003): Dire quasi la stessa cosa. Milano: Bompiani.
3. Babić, S. Et al. (2004). Hrvatski pravopis. Zagreb: Školska knjiga.
4. Dardano, M., Trifone, P. (1995): Grammatica italiana con nozioni di linguistica (terza edizione). Bologna: Zanichelli.
5. Jahić, Dž. et al. (2000): Gramatika bosanskoga jezika. Zenica: Dom štampe.
6. Jernej, J. (2005): Konverzacijska italijanska gramatika. Zagreb: Školska knjiga.
7. Klajn, I. (2011): Italijansko-srpski rečnik. Beograd: Edicija – Alexandria.
8. Popović, A. (2010): La scienza della traduzione. Milano: Editore Ulrico Hoepli.
9. Putanec, V. (2003): Francusko-hrvatski rječnik. Zagreb: Školska knjiga.
10. Riđanović, M. (2007): Praktična engleska gramatika. Sarajevo: Šahinpašić.
11. Tomasi di Lampedusa, G. (1982): Gepard. Preveo: Mate Maras. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
12. Tomasi di Lampedusa, G. (2013): Il gattopardo. Milano: Feltrinelli.
13. Toury, G. (1995): Descriptive Translation Studies – and beyond. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
14. Vujanić, M. et al. (2007): Rečnik srpskoga jezika. Novi Sad: Matica srpska.